

**Навчальна програма
з основ правознавства
для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів**

Київ 2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Загальна характеристика предмета

Метою навчання правознавства в школі є надання учням основ правових знань, виховання поваги й любові до своєї держави та державотворчих і правотворчих традицій, забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки школярів.

Правознавство як навчальний предмет сприяє становленню особистості, розвитку критичного мислення, логіки, здатності розуміти й оцінювати правові явища та процеси, аналізувати різноманітні життєві ситуації відповідно дій правових норм; спонукає учнів ставити запитання та шукати відповіді щодо ролі держави й права в житті людини і суспільства. Знання основ правознавства формує певну систему цінностей, впливає на правосвідомість учнів та рівень їхньої правової культури, прищеплює інтерес до права, заохочує до свідомої реалізації, застосування й додержання правових норм.

Характеристика особливостей змісту програми

Програма з основ правознавства, спрямована на впровадження вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, конкретизує зміст та вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів із основ правознавства.

Пропонована програма виконує: 1) інформаційно-методичну функцію, що дає можливість усім учасникам навчально-виховного процесу й авторам навчально-методичного забезпечення дізнатися про мету, завдання та шляхи їх досягнення у межах навчального предмета; 2) організаційно-методичну функцію, що передбачає розподіл навчального матеріалу на етапи вивчення, визначення кількісних і якісних характеристик процесу навчання для укладання поурочного планування й тематичної атестації учнів.

Зміст навчального правознавчого матеріалу, охопленого програмою, побудований із використанням людиноцентричного й аксіологічного підходів у контексті юридичної науки. Укладачі розглядають право як мистецтво добра та справедливості. Методологія відбору змісту програмового матеріалу базується на системі наукових ідей і понять юридичної науки, загальнолюдських цінностях (право, справедливість, права і свободи людини), сучасних психолого-педагогічних вимогах до навчання учнів основної школи. Засвоєння учнями навчального змісту, пропонованого цією програмою, забезпечує набуття ними ключових, галузевих та предметно-правової компетентностей.

У програмі особливу увагу приділено правовідносинам, учасниками яких є неповнолітні особи. Це уможливорює разом з формуванням конкретних знань і загальноправових уявлень учнів застосування ними правових знань для реалізації й захисту ними прав, свобод і законних інтересів, регулювання взаємовідносин з іншими людьми, вибору правомірних моделей поведінки в життєвих ситуаціях, а також застосовувати критичне мислення, аналіз і синтез правового матеріалу.

«Основи правознавства» як предмет вивчається учнями впродовж одного навчального року в обсязі 35 годин. Зміст предмета відповідає віковим особливостям учнів і сучасним освітнім викликам. Програма передбачає чіткі

орієнтири для оцінювання результатів навчання учнів, що вможливорює активізацію їхньої пізнавальної діяльності й усуває перевантаження.

Особливості організації навчання учнів правознавства за пропонованою програмою

Програма побудована на поєднанні особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання, реалізація яких потребує певних змін в організації навчання учнів основ правознавства. У пропонованій програмі ці зміни відображені у вступному уроці, практичних заняттях, уроках узагальнення.

Програму з основ правознавства у 9 класі розпочинає *вступний урок*, що передбачає актуалізацію знань учнів про державу і право з курсів історії, а також ознайомлення їх з метою вивчення предмета та його особливостями.

Задля набуття предметно-правової компетентності відповідно до державних вимог загальноосвітньої підготовки учнів окремим структурним складником програми є *практичні заняття*. Вони є уроками застосування учнями знань та мають допомогти їм сформувати уявлення про тему, що вивчається. Кожне з пропонованих практичних занять є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до місця заняття в контексті конкретної теми.

Практичні заняття передбачають переважно самостійну роботу учнів над певними аспектами змісту теми з використанням різноманітних джерел знань (підручників, посібників, довідкового матеріалу, Інтернет-ресурсів тощо). На практичних заняттях учитель виконує роль консультанта – організатора самостійної роботи учнів, надає їм допомогу відповідно до їхніх пізнавальних можливостей і потреб.

Програма передбачає *уроки узагальнення до розділів*, на яких учні за допомогою вчителя мають систематизувати й узагальнити вивчене, відрефлексувати процес навчання, реалізувати міжпредметні зв'язки тощо. Такі уроки можна використати для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів і підсумкового узагальнення.

Заплановано також виконання учнями *домашніх завдань*, що мають сприяти закріпленню вивченого та досягненню ними кращих навчальних результатів.

Перевірка результатів навчання учнів основ правознавства за пропонованою програмою передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок. Оцінювання процесу та результатів навчання основ правознавства вимагає використання як традиційних (усне опитування, письмові завдання), так і альтернативних (оцінювання «участі в діяльності», самооцінювання, взаємооцінювання) методів у різних комбінаціях. Вибір методів оцінювання має здійснюватися з урахуванням характеру об'єктів оцінювання. Це можуть бути усні відповіді та письмові роботи учнів, завдання щодо виявлення їхніх операційних умінь, моделювання життєвих ситуацій, а також участь учнів у дискусіях, рольових іграх, написання творів-есе тощо.

Програмою передбачено резервний час, який учитель використовуватиме на власний розсуд.

Структура змісту предмета

Основними компонентами змісту предмета за цією програмою є: зміст правознавчого навчального матеріалу та перелік державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, на який учитель орієнтується під час вивчення конкретних тем предмета.

До кожної теми подано орієнтовний узагальнений перелік основних питань змісту, які обов'язково мають бути відображені в підручниках або посібниках, що повідомляють учням зміст навчального правознавчого матеріалу. Школярі засвоюють їх у вигляді знань правових явищ, процесів, юридичних понять різної складності й узагальненості.

Зміст теми не розподілений за окремими уроками, що дає змогу автору підручника, вчителю на власний розсуд, орієнтуючись на вимоги до підготовки учнів, визначати тему уроку, кількість, обсяг і перелік питань, які вивчатимуться на тому чи іншому уроці, залежно від особливостей учнів класу й індивідуального підходу до викладання педагога. Пропоновані питання є мінімумом знань, що підлягають обов'язковому засвоєнню учнями на різних рівнях навчальних досягнень відповідно до розвитку їхніх пізнавальних можливостей.

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів подано в програмі у вигляді переліку вмінь і навичок, яких мають набути школярі під час вивчення тієї чи іншої теми. Вони відповідають вимогам Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, є їх детальною конкретизацією, на яку має орієнтуватись учитель, забезпечуючи виконання навчального плану.

Зміст програми

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ВСТУП ДО «ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА» (1 год.)	
Право і закони в житті людини і суспільства (з курсів історії). Зміст, завдання і структура курсу. Побудова підручника. Додаткова навчальна література, електронні та Інтернет-ресурси.	Учень/учениця: <i>згадує</i> з курсів історії та пояснює причини й значення виникнення держави і права, роль права в житті суспільства; <i>згадує</i> та <i>називає</i> найдавніші правові пам'ятки в історії людства; <i>пояснює</i> завдання та структуру предмета «Основи правознавства»; <i>висловлює</i> власні очікування щодо вивчення предмета.
Розділ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА (4 год.)	
Причини виникнення держави. Поняття й ознаки держави. Державний лад. Форми держави. Державна влада. Функції держави. Поняття і види соціальних норм. Поняття та ознаки права. Джерела права. Система права та її елементи. Практичне заняття. Соціальні норми в житті людей	Учень/учениця: <i>називає</i> ознаки державної влади, соціальних норм, права; <i>пояснює</i> та <i>застосовує</i> поняття: «держава», «форма держави», «право», «джерела права», «галузь права», «норма права»; <i>характеризує</i> функції держави, державний лад, джерела права, елементи системи права; <i>наводить приклади</i> соціальних норм, джерел права; <i>описує</i> елементи державного ладу; <i>висловлює</i> судження щодо ролі соціальних норм, держави і права в житті людини та суспільства.
Розділ 2. ПРАВОВІДНОСИНИ. ПРАВОПОРУШЕННЯ. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (4 год.)	
Правовідносини. Склад правовідносин. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин. Правопорушення: поняття, склад, види. Юридична відповідальність: поняття, підстави, види. Практичне заняття. Обставини, що виключають шкідливість (суспільну небезпеку) діяння.	Учень/учениця: <i>називає</i> ознаки правовідносин, правопорушення, юридичної відповідальності; <i>пояснює</i> та <i>застосовує</i> поняття: «правовідносини», «склад правовідносин», «юридичні факти», «правапорушення», «юридична відповідальність»; <i>характеризує</i> підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин; склад і види правопорушень; підстави і види юридичної відповідальності; <i>наводить приклади</i> юридичних фактів, видів правопорушень;

	<i>описує</i> обставини, що виключають шкідливість (суспільну небезпеку) діяння; <i>розв'язує</i> правові ситуації з використанням знань про правовідносини, правопорушення та юридичну відповідальність; <i>застосовує</i> засвоєні поняття та вміння під час розв'язування простих правових ситуацій та регулюванні власної поведінки відповідно до норм права; <i>висловлює</i> судження щодо ролі правовідносин у житті людини і суспільства; оцінює власну поведінку й поведінку інших осіб щодо її правомірності.
Узагальнення (1 год.)	
Розділ 3. Взаємозв'язок людини і держави (5 год.)	
Поняття Основного закону держави. Структура Конституції України. Повноваження Конституційного Суду України. Правова характеристика понять «людина», «особа», «громадянин». Права і свободи людини. Громадянство України. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Механізми захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні. Органи державної влади в Україні. Місцеве самоврядування в Україні. Практичне заняття. Звернення громадян.	Учень/учениця: <i>називає</i> ознаки конституції; механізми захисту прав і свобод людини та громадянина; <i>пояснює</i> та <i>застосовує</i> поняття «людина», «особа», «громадянин», «громадянство», «конституція», «права і свободи людини», «конституційні обов'язки»; <i>описує</i> види конституційних прав, свобод, обов'язків людини і громадянина, органи державної влади та місцевого самоврядування; <i>наводить приклади</i> повноважень Конституційного Суду України, видів звернення громадян; <i>характеризує</i> підстави набуття та припинення громадянства України; <i>аналізує</i> окремі статті Конституції України; <i>розв'язує</i> правові ситуації із застосуванням знань розділу; <i>оцінює</i> значення Конституції України; форми участі громадян у житті держави та місцевої громади.
Узагальнення (1 год.)	
Розділ 4. НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ, СІМЕЙНИХ, ТРУДОВИХ, АДМІНІСТРАТИВНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН (11 год.)	

Цивільна правоздатність і цивільна дієздатність. Обсяг цивільної правосуб'єктності неповнолітніх. Практичне заняття. Власність неповнолітніх. Практичне заняття. Захист прав споживачів. Особливості електронного продажу й операцій із кредитною карткою. Сім'я. Шлюб. Взаємні права й обов'язки батьків і дітей. Державні органи з охорони прав дітей. Практичне заняття. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Прийняття на роботу неповнолітніх. Робочий час і час відпочинку неповнолітніх. Оплата праці. Особливості розірвання трудового договору з неповнолітніми. Охорона праці неповнолітніх. Практичне заняття. Працевлаштування неповнолітніх. Адміністративні правопорушення. Злочини. Кримінальний проступок. Адміністративна та кримінальна відповідальність неповнолітніх. Практичне заняття. Особливості адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх.	Учень/учениця: пояснює та застосовує поняття «цивільна правоздатність», «цивільна дієздатність», «сім'я», «шлюб», «адміністративне правопорушення», «злочин», «кримінальний проступок»; характеризує обсяг цивільної правосуб'єктності неповнолітніх осіб, права неповнолітніх як власників, права споживачів, права й обов'язки батьків і дітей, робочий час і час відпочинку неповнолітніх, адміністративну та кримінальну відповідальність неповнолітніх; наводить приклади державних органів з охорони права дітей, адміністративних правопорушень і злочинів, адміністративних стягнень і кримінальних покарань; описує шляхи влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, особливості розірвання трудового договору з неповнолітніми; аналізує окремі статті відповідних нормативно-правових актів; розв'язує правові ситуації з використанням знань і положень цивільного, сімейного, трудового, адміністративного, кримінального законодавства України щодо неповнолітніх; вчиняє власні дії відповідно до норм права в різних видах правовідносин; висловлює судження щодо взаємних прав і обов'язків батьків та дітей; охорони праці неповнолітніх; особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх.
Узагальнення (1 год.)	
Розділ 5. ЯКЩО ПРАВО - ЦЕ ПРОФЕСІЯ (4 год.)	
Професія «юрист». Юристи в нашому житті.	Учень/учениця: називає професії, пов'язані з юриспруденцією;

Поліцейські (патрульні, дільничні офіцери поліції). Практичні заняття. Ігровий суд або зустріч з юристами чи правозахисниками.	<i>знає, хто такі судді, прокурори, слідчі, нотаріуси, адвокати, юрисконсультанти, дільничні офіцери поліції, правозахисники; наводить приклади видів діяльності нотаріуса та адвоката;</i> <i>називає основні вимоги до осіб, які мають намір працювати за юридичним фахом чи в поліції;</i> <i>описує процедуру розгляду цивільної/кримінальної справи в суді;</i> <i>розв'язує правові ситуації з використанням знань про професію юриста;</i> <i>оцінює життєві ситуації, за яких потрібна допомога юриста.</i>
Узагальнення (1 год.)	
Резерв (2 год.)	

Програму підготували:

Тетяна РЕМЕХ, голова робочої групи

Члени робочої групи:

Олег МУЗА

Раїса ЄВТУШЕНКО

Володимир СУТКОВИЙ

Тетяна ЗОРНІК

Людмила ЛОХА

Валерій СИЛЕНКО